

VII. МЕТОДИКА ГЕОГРАФІЇ ТА ГЕОГРАФО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

Сергій Коротун

кандидат географічних наук, доцент,
зав. кафедри туризму та готельно-ресторанної
справи НУВГП,
*Національний університет водного
господарства та природокористування,
м. Рівне*

Наталія Хойна

вчитель географії та економіки
Рівненський НВК «Колегіум», м. Рівне

ПОВТОРЕННЯ, ПЕРЕВІРКА ТА ОЦІНКА ЗНАНЬ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Повторення учбового матеріалу. Для повного засвоєння учбового матеріалу велике значення має правильно організоване та сплановане повторення вивченого учбового матеріалу. В процесі повторення під керівництвом учителя школярі повинні відтворювати в пам'яті отримані раніше знання, глибше осмислювати факти та розкривати нові сторони питань, що вивчаються, уточнювати поняття і висновки. При поверненні кілька разів до одного і того ж матеріалу учнями виявляються глибші зв'язки між досліджуваними явищами і предметами.

Окрім цього, повторення дає вчителеві можливість висувати на перший план істотно важливе, пов'язувати між собою окремі частини дисципліни і приводити знання учнів в систему. Таким чином, повторення сприяє вдосконаленню знань, умінь і навичок.

З цією метою вкрай важливо, щоб учні при повторенні самостійно робили порівняння нового матеріалу зі старим, наводили приклади, що підтверджують правильність зроблених висновків, проводили практичні роботи, дослідження і вправи.

При вивченні географії, як і інших предметів, використовують різні форми повторення: 1) поточне, 2) узагальнююче і систематизуюче, 3) завершальне. Кожен з цих видів повторення має свої завдання, в той же час вони тісно пов'язані між собою, складаючи у своїй сукупності систему.

Поточне повторення закріплює знання школярів за раніше засвоєним учбовим матеріалом і забезпечує встановлення зв'язків між новим і раніше вивченим. Поточне повторення – це постійне звернення при

вивченні нового до раніше освоєного, відновлення його в пам'яті і подальше закріплення.

При поточному повторенні широко застосовують прийоми порівняння і зіставлення, що вивчаються з раніше пройденим. Наприклад, при вивченні географічного положення і природних умов Євразії учні порівнюють їх з географічним положенням і природними умовами Північної Америки. При вивченні річок Європи учні порівнюють їх з річками Азії. Подібні порівняння дають можливість не лише краще засвоїти новий матеріал, але повторити і закріпити раніше пройдений. Наприклад, вивчаючи природні зони в початковому курсі географії, доцільно повторювати матеріал по темах «Рельєф», «Клімат» і «Ґрунти».

Питання щорічного повторення учитель планує при підготовці до уроку.

Узагальнююче і систематизуюче повторення проводять після вивчення великого розділу або теми (наприклад, «Атмосфера», «Первинний сектор господарства», «Країни Європи» тощо). Мета такого повторення – систематизація знань, оскільки учні під керівництвом учителя шляхом бесід і проведення самостійних робіт відтворюють в строго логічній послідовності основний матеріал теми.

При повторенні окремих розділів учитель ставить школярам питання, що вимагають активної розумової діяльності та узагальнення вивченого. Наприклад, в курсі «Географія світу» рекомендується поставити наступні питання:

1. Які особливості географічного положення США?
2. Порівняйте природно-ресурсний потенціал Східного та Західного економічних регіонів США?
3. Які природні багатства для розвитку важкої промисловості мають США?
4. Порівняйте Західний, Південний та Східний райони США за спеціалізацією сільського господарства.

Подібні питання активізують мислення учнів, вимагають застосування порівнянь і зіставлень, самостійних висновків та узагальнень.

Завершальне повторення застосовують, коли програмний матеріал вивчений. У цей період школярі повторюють найбільш важкі розділи курсу або ті теми, які за спостереженнями вчителя засвоєні слабше за інші. Для завершального повторення дисципліни відводять, зазвичай, або значну частину уроку, або ряд уроків у кінці навчального року.

Повторення подібного характеру рекомендують проводити шляхом розгорнутої бесіди. Причому питання слід ставити так, щоб вони вимагали

самостійної роботи з картою, досліджень і порівнянь, узагальнень і висновків.

Наприклад, при повторенні особливостей географічного положення усіх частин світу і найважливіших держав можна поставити наступні питання:

1. Які частини світу розташовані тільки в північній півкулі, які – тільки в південному?

2. Які частини світу перетинаються екватором, які – північним полярним колом і північним тропіком, які – південним полярним колом?

3. Якими океанами омиваються частини світу?

4. Які частини світу мають загальні сухопутні кордони? Які частини світу найбільш віддалені від інших?

Подібного роду питання активізують думку учнів і дають можливість не лише повторити загальні відомості про географічне положення кожної частини світу, але і сприяють закріпленню самого поняття «Географічне положення».

У завершальному повторенні істотну роль грає також самостійна робота учнів за картами і матеріалом підручника. Наприклад, під час завершального повторення по курсу географії України можуть бути запропоновані учням наступні роботи: відмітити на контурній карті України родовища кам'яного вугілля, що мають республіканське значення; позначити умовними знаками райони, де випускають текстиль, і вказати найбільші центри текстильної промисловості; показати на контурній карті райони, в економіці яких значну роль грає суднобудування і рибальство.

При виконанні подібних завдань школярі повторюють найважливіші розділи програми. Важливе значення для повторення і закріплення знань має виконання різних графічних робіт, складання систематизуючих таблиць.

Велике значення при повторенні необхідно приділяти правильному і виваженому використанню наочних посібників. Показ презентацій, відповідних Інтернет-сайтів, фільмів і географічних картин, використовуючи сучасні засоби навчання, сприяє відновленню і закріпленню в пам'яті учнів компонентів природи тієї або іншої природної зони та окремих географічних об'єктів. Розгляд колекцій і роздаткового географічного матеріалу, робота з таблицями, схемами і діаграмами систематизують і закріплюють знання і вміння учнів.

Не менш важливу роль грають при повторенні і підсумкові комплексні екскурсії, що проводяться у кінці року на природу, на місцеві промислові і сільськогосподарські виробництва, а також, для закріплення навчального матеріалу, виконання під час екскурсій різних практичних робіт.

Облік і оцінка знань. Міцне і свідоме засвоєння школярами учбового матеріалу забезпечується правильно організованим систематичним обліком їх знань, тісно пов'язаним з вивченням нового матеріалу і повторенням.

Облік знань проводять з метою: перевірити засвоєння учбового матеріалу; сприяти його систематизації; повторити і закріпити вивчене; вчасно виявити пропуски в знаннях і вжити заходи до їх усунення. Не можна недооцінювати і виховного значення обліку знань. Правильно організований і спланований облік привчає школярів систематично працювати та розвиває почуття відповідальності за якість засвоєного матеріалу.

Основними формами обліку знань учнів на уроках географії є:

1. Усне опитування: а) відповіді на поставлені питання; б) розповідь або опис географічних об'єктів і явищ, що супроводжуються показом на карті; складання за однією або декількома картами географічних описів окремих територій.

2. Письмова або комп'ютерна перевірка: а) географічні диктанти; б) виконання на контурних картах окремих завдань, складання письмових географічних характеристик різних територій; в) тестовий контроль знань.

3. Перевірка результатів різноманітних спостережень, практичних вправ за картами атласу, робіт з цифровими показниками і графічним матеріалом.

При усному індивідуальному опитуванні школяру зазвичай ставлять одне основне запитання, що вимагає систематичного викладу матеріалу, і два-три додаткові запитання для перевірки знання карти, розуміння географічних взаємозв'язків, а також раніше вивченого матеріалу. Наприклад, при проведенні обліку знань по темі «Природні зони України. Зони мішаних і широколистяних лісів» по географії України учневі пропонується охарактеризувати географічне положення зони і розповісти про склад рослинності за картами атласу. Мета завдання – перевірка знання основного матеріалу. Додаткові питання:

1. Чим відрізняється клімат зони мішаних лісів від клімату степової зони (перевірка розуміння взаємозв'язку між кліматом і рослинністю і раніше вивченого матеріалу)?

2. Показати і назвати річки, що протікають через зону лісів (виявлення знань карти).

Іншому учневі можна запропонувати показати межі хвойних, мішаних і листяних лісів і розповісти про листяні ліси. Мета запитання – перевірка знання основного матеріалу. Додаткові питання:

1. Які височини в Україні вкриті листяними лісами (виявлення знань карти і повторення)?

2. Які особливості клімату в зоні мішаних лісів (перевірка розуміння зв'язку між кліматом і рослинністю)?

При усному опитуванні широко практикуються питання, що вимагають порівняння. Наприклад, даючи оцінку географічного положення Австралії, можна порівняти її положення з географічним положенням Африки; подібні запитання вимагають зіставлення учбового матеріалу декількох тем курсу, що дозволяє не лише перевірити знання школярами окремих тем, але і сприяє повторенню засвоєного раніше матеріалу.

Після закінчення вивчення великих розділів курсу в процесі перевірки знань ставлять запитання по узагальненню матеріалу. Ці питання повинні виявити і знання школярами карти. Зразкові завдання такого типу : «Покажіть найважливіші морські порти країн Західної Європи і розкажіть, що з цих портів вивозять»; «Покажіть райони Закавказзя, що потребують штучного зрошування, і розкажіть про причини нерівномірного розподілу опадів в Закавказзі».

Відповідь на питання, що вимагає зіставлення і узагальнення різних розділів учбового матеріалу і пов'язана з географічною картою, цілком достатня, щоб учитель міг поставити учневі оцінку, не пропонуючи додаткових запитань.

Фронтальна перевірка знань учнів може поєднуватися з вивченням нового матеріалу, якщо він спирається на раніше вивчений. Учитель ставить школярам питання по темі, а потім пропонує одним учням відповісти на них, іншим – доповнити, виправити і уточнити відповідь. Учням, які показали найповніші знання, можна поставити відповідні бали, але негативних оцінок при фронтальному опитуванні краще не ставити. Якщо учитель помітить, що якийсь учень слабо знає матеріал або карту, його треба персонально опитати або дати самостійну роботу по цій темі.

Подібна організація обліку знань дає змогу частіше контролювати засвоєння учнями учбового матеріалу і привчає їх до систематичної праці.

Для письмової перевірки знань шляхом географічного диктанту використовують контурні карти. Цю роботу проводять без особливої попередньої підготовки з боку учнів. По контурній карті в усіх класах перевіряють передбачені програмою знання номенклатури і розміщення географічних об'єктів. Наприклад, при вивченні географії частин світу пропонується позначити на контурній карті моря, острови і півострови, річки і гірські хребти або відмітити річки Азії, з напрямом течії з півдня на північ і з півночі на південь, а також позначити напрям гірських хребтів тощо.

У старших класах проводять письмові самостійні роботи по контурних картах. Вони можуть складатися не з одного, а вже з двох-трьох питань. Наприклад, по загальному фізико-географічному огляду України кожен з варіантів включає: 1) завдання по орієнтуванню на карті; 2) позначення умовними знаками корисних копалини.

В економічній географії пропонуємо наступні загальноприйняті завдання: нанесення на контурну карту умовних позначень корисних копалини, центрів гірничодобувної промисловості, сільськогосподарських культур; дати коротку письмову економіко-географічну характеристику окремих територій і районів.

Іноді бажано проводити письмову перевірку знань учнів за картками або тестами, коли кожен отримує індивідуальне завдання по найважливіших великих розділах курсу, що включають як усне освітлення одного з розділів теми, так і виконання роботи на контурній карті, складання географічних характеристик, викреслювання графіків і діаграм.

Слід використовувати відповідні комп'ютерні тестові програми з використанням картографічного та графічного матеріалу, що є окремою темою дослідження.

Критерії оцінки знань школярів. Для отримання 10-12 балів з географії потрібно:

1. Точне знання фактичного матеріалу в об'ємі, вказаному в програмі, уміння послідовно викладати матеріал по певному плану.
2. Розуміння зв'язків між різними елементами природи – в молодших класах; між природою і людським суспільством – в старших класах; старшокласники повинні розбиратися і у виробничих зв'язках.
3. Тверде знання та впевнене орієнтування по карті.
4. Правильне вживання географічних термінів і назв.
5. Наявність твердо засвоєних практичних умінь і навичок.
6. Ретельне виконання практичних робіт на контурній карті і в робочому географічному зошиті.

Для отримання 7-9 балів учень повинен:

1. Знати фактичний матеріал в об'ємі, вказаному в програмі, і викладати його за планом з окремими відхиленнями.
2. Розуміти зв'язки і взаємовідносини, але недостатньо повно їх розкривати.
3. Знати карту і правильно використовувати географічні терміни і назви.
4. Володіти практичними вміннями і навичками при роботі над матеріалом курсу.

5. Правильно виконувати практичні роботи на контурній карті і в робочому географічному зошиті.

Для отримання 4-6 балів від учня потрібно:

1. Знання основного матеріалу теми, хоч би при недостатньо послідовному його викладі і деяких помилках фактичних даних, а також в показі об'єктів по карті та у вимові географічних назв.

2. Виявлення зв'язків і взаємовідносин за допомогою контекстних питань учителя.

Відповіді учнів, що не відповідають вищезгаданим вимогам, оцінюються 1-3 балами.

Учитель перевіряє та оцінює всі виконані учнями практичні роботи по контурним картам і в географічному зошиті, по проведенню спостережень і оформленню їх результатів. При виставлянні оцінки враховується правильність зроблених завдань, акуратність оформлення і грамотність написання географічних назв і термінів.

Наталія Мариняк

вчитель – методист Тернопільської

ЗОШ I-III ступенів № 28

м. Тернопіль

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ І ФОРМ СУГЕСТОПЕДІЇ ТА РЕЛАКСОПЕДІЇ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Сугестивне навчання (з латини *suggestio* — навіювання) — це відносно нова система навчання, яка використовує засоби навіювання з навчально-виховною метою.

Технологія сугестивного навчання, базується на розширенні прихованих можливостей людини, що в свою чергу дозволяє поглибити та зробити більш ефективним навчальний процес. Доречі, такі напрямки, як сугестопедія та релаксопедія стрімко розповсюджуються серед педагогів.

Сугестивне навчання досить широко використовується в методиці викладання багатьох шкільних предметів. Ще в 60-ті рр. XX ст. болгарський педагог, психолог Г. Лозанов запропонував своєрідну технологію сугестивного навчання — цілеспрямоване навіювання на основі релаксації (розслаблення, зменшення напруження) у звичайному стані свідомості, що приводить до виникнення ефекту гіпермнезії (над запам'ятовування). Учений створював на своїх сугестопедичних заняттях своєрідний «концертний» настрій, звертаючись до яскравих образів, міміки, музики та ін.